Kewin Bach
ORCID: 0000-0002-4855-8818
DOI: 10.15290/dhmgz.01.2021.19

O pozycji prawnej dziecka w Polsce dwudziestolecia międzywojennego. Wybrane aspekty

On the legal position of a child in Poland in the interwar period. Selected aspects

STRESZCZENIE: Celem niniejszej pracy jest przeanalizowanie pozycji prawnej dziecka w Polsce w dobie dwudziestolecia międzywojennego oraz przedstawienie wniosków z dokonanej analizy. W pracy skupiono się głównie na rozważaniach, czy, i w jakim zakresie, prawo Polski w omawianym okresie chroniło godność dziecka.

Analiza sytuacji prawnej dziecka została dokonana z trzech punktów widzenia. Pierwszym obszarem poddanym analizie jest ochrona godności dziecka na gruncie prawa karnego. W pracy skupiono się głównie na wykazaniu, czy ówczesne regulacje prawne były wystarczające, aby ochronić dzieci jako szczególne osoby, a także, czy istniejące wówczas kary były dostosowane do właściwości dzieci. Powiązanym w pewnym stopniu z niniejszym obszarem jest kolejny zakres poddany analizie. Jest nim ochrona praw dzieci w postępowaniach w sprawach nieletnich.

Kolejnym i ostatnim obszarem objętym analizą była ochrona dziecka przez prawo pracy. Analiza ta ma pokazać, czy i w jaki sposób chroniono prawa dziecka do godziwego zarobku oraz nie zmuszano do pracy. Skupiono się również na problemie dotyczącym edukacji dziecka w związku z jego pracą.

Zakończenie niniejszej pracy przedstawia podsumowanie analizy oraz przedstawienie najważniejszych wniosków, które zostały z niej wyciągnięte.

SŁOWA KLUCZOWE: dziecko w XX wieku, prawa dziecka w II Rzeczypospolitej, prawa dziecka w dwudziestoleciu międzywojennym

ABSTRACT: The aim of this study is to analyze the legal position of a child in Poland in the interwar period and to present the conclusions of the analysis. The work focuses mainly on the considerations whether and to what extent Polish law in the discussed period protected the dignity of the child.
The legal situation of the child was analyzed from three points of view. The first area to be analyzed is the protection of the child's dignity under criminal law. The work focuses mainly on proving whether the then legal regulations were sufficient to protect children as special persons, and whether the existing punishments were adapted to the characteristics of children. Related to some extent with this area is the next analyzed scope. It is the protection of children's rights in juvenile delinquency proceedings.
The next and last area covered by the analysis was the protection of children under labor law. This analysis is to show whether and how the rights of children to a decent income and not to be forced to work were protected. The focus was also on the problem of the child's education in relation to work.
The conclusion of this paper presents a summary of the analysis and presentation of the most important conclusions that have been drawn from it.

KEYWORDS: Child in the 20th century, Children's rights in the Second Polish Republic, Children's rights in the interwar period

Druga połowa ubiegłego wieku i początek XXI stulecia przyniosły znaczy rozwój praw dziecka, ochrony jego godności czy podkreślania jego szczególnego statusu w zakresie ochrony prawnej. Aktualnie pozycja prawna dziecka w polskim prawodawstwie jest wyjątkowa. Specjalne akty prawne, różne zasady, czy organizacje i instytucje tworzone przez państwo, jak i organizacje pozarządowe, stoją na straży praw dziecka i jego interesów. Dzięki powyższemu, ochrona dziecka, jego godności i praw stoi w Polsce na wysokim poziomie. Jednakże w historii polskiego prawa godność dziecka nie zawsze była w sposób wystarczający chroniona. Taka sytuacja prawdopodobnie wystąpiła między innymi w okresie dwudziestolecia międzywojennego, czyli w okresie istnienia II Rzeczypospolitej Polskiej. Powyższy problem, choć niezwykle istotny, aktualnie nie został jednak w pełni opisany w literaturze przedmiotu.

W związku z powyższym, w niniejszej pracy zostanie dokonana analiza problematyki ochrony praw i godności dziecka w okresie

dwudziestolecia międzywojennego na terytorium Polski. Z uwagi na obszerność materiału, analiza zostanie ograniczona do trzech najważniejszych sfer ochrony godności i praw dziecka: do sfery prawa karnego, do uregulowań dotyczących postępowania przed sądami dla nieletnich, a także do prawa pracy. Przed przeanalizowaniem wskazanych powyżej problemów zostanie również dokonane krótkie wprowadzenie do problematyki. Okres, który zostanie poddany analizie obejmuje lata 1918–1939, jednakże sytuacja prawna dziecka zostanie przedstawiona na podstawie stanu prawnego na dzień 1 stycznia 1939 roku. Dla potrzeb niniejszej pracy, jako dziecko należy rozumieć osobę, która nie ukończyła 18 roku życia. Szczególnej analizie zostanie poddana jednak sytuacja osób powyżej 13 i poniżej 17 roku życia, gdyż wiek ten, zgodnie z polskim ustawodawstwem, często bywa traktowany, jako wiek graniczny. Metody, z których korzystano podczas przeprowadzania niniejszej analizy to: analizy aktów prawnych, krytyczna analiza literatury i metoda prawno-porównawcza. Po dokonaniu analizy zostaną wyprowadzone z niej wnioski.

Wprowadzenie do problematyki

Okres dwudziestolecia międzywojennego charakteryzuje się między innymi odbudowywaniem przez Polskę swojej państwowości, struktur administracyjnych, czy kodyfikacji i ujednolicania prawa. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, na terytorium nowego państwa funkcjonowały trzy różne systemy prawne: system prawny na dawnych ziemiach Królestwa Polskiego, system prawny niemiecki (na ziemiach zaboru niemieckiego) i system prawny austriacki. Ponadto, wyróżnić można także system prawny funkcjonujący na ziemiach zaboru rosyjskiego, który nie wszedł do Królestwa Polskiego, gdyż istniały tam pewne odstępstwa prawne. Początek lat dwudziestych ubiegłego wieku to okres rozpoczęcia kodyfikacji i ujednolicania prawa, który trwał aż do wybuchu II wojny światowej, do roku 1939. Pomimo usilnych prób, nie udało się jednak skodyfikować wszystkich gałęzi prawa. Tymi dziedzinami prawa, które w sposób szczególny dotyczą dzieci, a które udało się ujednolicić, są między innymi: prawo karne, prawo pracy, czy postępowanie sądowe w sprawach nieletnich.

W II Rzeczypospolitej prawo karne zostało skodyfikowane i ujednolicone przez tzw. kodeks karny Makarewicza z 1932 roku (dalej: Kodeks karny lub k.k.)[1]. Prawo pracy, pomimo podjętych prób, nie zostało w pełni skodyfikowane, a najważniejsze akty prawne rangi ustaw, które dotyczyły tej materii, samodzielnie regulowały jedynie niektóre zagadnienia. W związku z faktem, iż celem niniejszej pracy jest przeanalizowanie sytuacji prawnej dziecka (w szczególności, w zakresie ochrony jego godności), w dalszej części pracy dokonano tejże analizy na podstawie Ustawy z dnia 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet (dalej: Ustawa o pracy młodocianych lub Ustawa w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet)[2]. Sądownictwo dla nieletnich, podobnie jak prawo pracy, również zostało uregulowane przez różnego rodzaju akty prawne. W niniejszej pracy zostaną przedstawione i przeanalizowane najważniejsze z nich. Ponieważ w okresie II Rzeczypospolitej prawo zmieniało się dynamicznie (choć rzadziej niż aktualnie), to, jak zaprezentowano na wstępie, stan prawny został przedstawiony na dzień 1 stycznia 1939 roku.

W związku z faktem, iż na gruncie polskiego prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego, dzieci w różnych aktach prawnych były określane terminem „nieletni", w dalszej części pracy zwrot „nieletni" został użyty jako synonim słowa „dziecko", tj. osoby poniżej 18 roku życia.

Pozycja prawna dziecka i ochrona jego godności na gruncie prawa karnego

W prawie karnym szczególne uregulowania dotyczące dziecka można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach – jako szczególne rozwiązania odnośnie do karania dzieci, a także jako szczególne zasady związane z ochroną ich praw. W niniejszej pracy zostaną przedstawione obydwie sytuacji, z tym zastrzeżeniem, iż analiza szczególnych zasad związanych z ochroną praw dzieci zostanie ograniczona do analizy rozwiązań przewidzianych w Kodeksie karnym.

---

1 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, Dz.U. 1932 nr 60, poz. 571.

2 Ustawa z dnia 2 lipca 1924 r. w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet, Dz.U. 1924 nr 65, poz. 636.

Zasady odpowiedzialności karnej dzieci na gruncie Kodeksu karnego z 1932 roku

Zgodnie z art. 69 k.k. podstawową zasadą ponoszenia przez dzieci odpowiedzialności karnej było uzależnienie tejże odpowiedzialności od dwóch czynników, a mianowicie od wieku dziecka i od „rozeznania" z jakim działał. Zgodnie z § 1 pkt 1 tegoż artykułu, nieletni, który popełnił czyn zabroniony przed ukończeniem 13 lat nie podlegał karze. Podobnie nie podlegał karze nieletni, który po ukończeniu 13 lat, a przed ukończeniem 17 lat popełnił czyn zabroniony bez rozeznania. Przez pojęcie „rozeznanie" ustawodawca rozumiał osiągnięcie przez dziecko„rozwoju umysłowego i moralnego w takim stopniu, by mógł rozpoznać znaczenie czynu i kierować swem postępowaniem"[3]. Wobec nieletnich, którzy nie podlegali karze, Kodeks karny przewidywał zastosowanie środków wychowawczych. Do tychże środków zaliczyć należy „upomnienie, oddanie pod dozór odpowiedzialny rodzicom, dotychczasowym opiekunom lub specjalnemu kuratorowi, albo umieszczenie w zakładzie wychowawczym"[4]. W przypadku, gdy czyn zabroniony został popełniony przez nieletniego poniżej lat 17 i powyżej 13 lat z „rozeznaniem", wówczas wobec takiego nieletniego stosowano środek wychowawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym. W szczególnych przypadkach, gdy zastosowanie wskazanego środka wychowawczego nie było celowe, sąd mógł zastosować wobec dziecka inne środki wychowawcze.

Od zasad zaprezentowanych powyżej istniały jednak pewne wyjątki. W sytuacji, gdy nieletni popełnił z „rozeznaniem" czyn zabroniony po ukończeniu 13 i przed ukończeniem 17 lat, a postępowanie przeciwko niemu wszczęto po ukończeniu 17 roku życia, ponosił on odpowiedzialność karną na zasadach określonych dla sprawców czynów zabronionych powyżej 17 lat, jeżeli umieszczenie go w zakładzie poprawczym było niecelowe. Wówczas sąd stosował nadzwyczajne złagodzenie kary. Innym wyjątkiem jest sytuacja, w której nieletni poniżej 17 lat popełnił czyn zabroniony w czasie, kiedy znajdował się w zakładzie poprawczym. Wobec takiej osoby wymierzano jedynie kary dyscyplinarne. Kary wymierzał wówczas zarząd tegoż zakładu[5].

---

3 Art. 69 Kodeksu karnego.

4 Ibidem.

5 Na podstawie innych ustaw i wewnętrznych regulaminów.

Istota środków wychowawczych

Wymierzenie nieletniemu środka wychowawczego w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym miało ten skutek, iż taka osoba mogła przebywać w nim aż do ukończenia 21 roku życia. Kodeks karny przewidywał jednak zwolnienia i możliwości zawieszenia tegoż okresu, jak również możliwości jego skrócenia. Jako przykład należy wskazać art. 73 § 1. Zgodnie z tymże przepisem, wobec nieletniego, który popełnił czyn zabroniony z „rozeznaniem", jeżeli czyn ten nie był zagrożony karą śmierci lub dożywotniego więzienia, sąd mógł zastosować zawieszenie umieszczenia w zakładzie poprawczym na okres próby, który wynosił od roku do trzech lat. W tym czasie sąd mógł wobec nieletniego stosować inne środki wychowawcze. W przypadku, gdyby w okresie próby odwołanie zawieszenia nie nastąpiło, wówczas uważało się skazanie za niebyłe[6]. Wobec osób, które ukończyły 17 lat w chwili popełnienia czynu zabronionego, sąd obowiązkowo stosował sankcje karne, które zostały przewidziane dla osób dorosłych.

Szczególna ochrona nieletnich na gruncie Kodeksu karnego

Poza szczególnym sposobem traktowania sprawców czynów zabronionych poniżej 17 roku życia, Kodeks karny przewidywał również szczególną ochronę tychże osób. Zgodnie z k.k. sprawcy, którzy dopuścili się określonej kategorii czynów wobec nieletnich (na ich szkodę) ponosili surowszą odpowiedzialność karną lub, w niektórych przypadkach, dopuszczali się popełnienia innych czynów zabronionych.

Wspomniana powyżej szczególna kwalifikacja prawna tychże czynów była związana przede wszystkim z ochroną szeroko rozumianej moralności dziecka, czy ochroną dziecka przed demoralizacją. Do przykładów tychże czynów zabronionych należy zaliczyć między innymi: czyn z art. 158, który wprowadzał nowe przestępstwo (nowy czyn zabroniony) polegający na niepublicznym nawoływaniu nieletnich do nieposłuszeństwa lub przeciwdziałania ustawom lub prawnym rozporządzeniom władzy, czy czyn z art. 213, który polegał na dopuszczeniu się czynu nierządnego w obecności nieletniego poniżej lat 15.

6 Na podstawie art. 73 § 4 k.k.

Konkluzja

Szczególna pozycja prawna dziecka na gruncie prawa karnego w okresie dwudziestolecia międzywojennego była wyraźnie zaznaczona. Ówczesny ustawodawca traktował nieletniego w sposób wyjątkowy, dążąc przede wszystkim do jego wychowania. Podzielił również dzieci na te, które dopuściły się czynów zabronionych z dostatecznym „rozeznaniem", jak i na te, które dopuściły się ich „bez rozeznania", oraz uwarunkował od tejże okoliczności rodzaje sankcji, które wobec nieletnich miały zostać zastosowane. Ustawodawca doprowadził również do większej ochrony dziecka w niektórych sytuacjach przewidzianych przez Kodeks karny. Pomimo powyższego, można wskazać jednak pewne niedociągnięcia ustawodawcy, czy też pewne problemy, których sposób rozwiązania nie jest odpowiedni. Do przykładowych kwestii, których sposób rozwiązania wymaga zastanowienia zaliczyć można na przykład problem, czy osoba, która dopuściła się czynu zabronionego jako dziecko (na przykład w wieku 13 lat) z „rozeznaniem", powinna ponosić odpowiedzialność karną, na zasadach określonych dla osób dorosłych, w przypadku, gdy postępowanie wobec niej wszczęto po ukończeniu przez nią 17 lat. Aby właściwie ocenić wagę tejże problematyki należy wspomnieć, iż w ówczesnej rzeczywistości, z powodu wielu problemów policji i wymiaru sprawiedliwości, nierzadko zdarzało się, że różne postępowania karne wobec określonych osób były wszczynane z dużym opóźnieniem. Podkreślić należy także, iż zdarzało się, że policja dopiero po dłuższym czasie uzyskiwała informacje o popełnieniu czynu zabronionego. Podobnych problemów, jak wskazany w ramach powyższego przykładu, można przytoczyć znacznie więcej.

Sądownictwo dla nieletnich

Już w początkowym okresie polskiej państwowości rozpoczęto budowę odrębnego sądownictwa dla osób nieletnich. Pierwsze w Polsce Sądy dla nieletnich powstały już w 1919 roku w miejscowościach: Warszawa, Lublin i Łódź. W dalszych latach nastąpił dynamiczny rozwój sądownictwa dla nieletnich, który był zarazem związany z jego reformą. W okresie całego dwudziestolecia międzywojennego wydano szereg aktów prawnych, które regulowały najróżniejsze aspekty tejże problematyki (począwszy od regulowania struktur sądownictwa dla

nieletnich, skończywszy na kwestiach związanych z instytucjami państwowymi mającymi wspierać działalność sądów). Do wspomnianych aktów prawnych zaliczyć można na przykład Dekret Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r.[7] dotyczący powołania odrębnego sądownictwa dla nieletnich.

Ocena działalności Sądów dla nieletnich

Początkowo, powstanie odrębnego sądownictwa dla nieletnich miało na celu przede wszystkim walkę z demoralizacją dzieci, zapewnienie im odpowiednich warunków do reedukacji, odciążenie sądownictwa powszechnego, czy doprowadzenie do zmniejszenia przestępczości wśród dzieci między innymi przez prewencję czy edukację[8]. Wraz z rozwojem sądownictwa powstawało coraz więcej różnego rodzaju instytucji państwowych i prywatnych. Zadania, które instytucje te realizowały najczęściej polegały na wspieraniu Sądów dla nieletnich, czy na wychowywaniu i reedukacji nieletnich, którzy dopuścili się czynów zabronionych.

Jak zostało zaprezentowane powyżej, powstaniu sądownictwa dla nieletnich towarzyszyły doniosłe cele. Problematyczne jest jednak ocenienie, czy i w jakim zakresie cele te zostały osiągnięte. Powyższe wynika przede wszystkim z braku odpowiedniej literatury naukowej, która w pełni omawiałaby niniejszą problematykę. W związku z tym, aby dokonać prawidłowej oceny działalności Sądów dla nieletnich, należy odwołać się do poglądów doktryny, która porusza powyższy problem. Jako przykładowy pogląd doktryny, zaprezentować należy stanowisko Wandy Kamińskiej i Karola Pędowskiego, którzy podsumowując swoją analizę stwierdzili, iż:

> Działalność Sądów dla nieletnich oraz instytucji z nimi związanych stanowiła zarówno czynniki wychowawczo-humanitarne, jak i działalność przeciwstawiającą się demoralizacji oraz rozrostowi świata przestępczego[9].

---

7 Dekret Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r. w przedmiocie powołania Sądów dla nieletnich, Dz. Pr. P. P. 1919 nr 14, poz. 171.

8 Zob. szerzej: W. Kamińska, K. Pędowski, *Sądy dla nieletnich w II Rzeczypospolitej*, „Palestra" 1991, nr 35/10.

9 Ibidem.

Podobne stanowisko często było prezentowane również w innych pozycjach z literatury przedmiotu. W związku z tym, działalność Sądów dla nieletnich i instytucji z nimi związanych należy ocenić pozytywnie, jako działalność nastawioną na reedukację i ochronę dzieci z jednoczesnym poszanowaniem ich praw i ich godności.

Ochrona praw dziecka na podstawie ustawy o pracy młodocianych

Przed przeprowadzeniem analizy problematyki ochrony praw dziecka na gruncie prawa pracy wskazać należy, iż uchwalona w 1924 roku ustawa w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet, w okresie 1924–1939, była kilkakrotnie nowelizowana. Nowe przepisy wprowadzały coraz lepszą ochronę praw dzieci (w szczególności w zakresie ich płacy) oraz kobiet. Niemniej jednak, na dzień 1 stycznia 1939 roku nadal pozostawało wiele kwestii, które znalazły się poza zakresem regulacji ustawowych, a które miały szczególne znaczenie dla określenia praw nieletnich na gruncie prawa pracy (na przykład praw nieletnich kobiet w ciąży w zakresie możliwości wypowiedzenia im umowy o pracę)[10]. W związku z powyższym, jeszcze przed dokonaniem szczegółowej analizy, stwierdzić można, iż na gruncie prawa pracy ochrona praw dziecka i jego godności, w okresie istnienia II RP, nie była pełna i wystarczająca, a ponadto ulegała ciągłym i istotnym modyfikacjom.

W dalszej części pracy, zastosowany w ustawie termin „młodociany",został zastąpiony przez zwrot „nieletni" lub „dziecko". Dla potrzeb niniejszej pracy zrezygnowano także z ustawowej definicji słowa „młodociany", która oznacza osobę poniżej 18 roku życia i powyżej 15 roku życia, poprzez zawężenie zakresu pojęciowego tego słowa do osób powyżej 15 lat i poniżej 17 lat.

10 Zob. szerzej: K. Zabiegliński, Z. Łabaziewicz, *Polskie prawo pracy w okresie międzywojennym: wybrane zagadnienia*, „Colloquium" 2009.

Najważniejsze regulacje ustawy w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet

Ustawa o pracy młodocianych regulowała zasady odnoszące się do nawiązywania, wykonywania i zakończenia stosunku pracy z osobami poniżej 18 roku życia i z kobietami bez względu na wiek. Najważniejszą zasadą wprowadzoną przez niniejszą ustawę był zakaz zatrudniania osób poniżej 15 roku życia. Innym bezwzględnym zakazem, który został określony w ustawie jest zakaz zatrudniania kobiet do pracy pod ziemią w kopalniach. Należy podkreślić, iż zakaz ten dotyczył wszystkich kobiet bez względu na wiek.

Osoby, które ukończyły 15 lat, mogły zostać zatrudnione przez pracodawców po spełnieniu przez nich określonych warunków i na określonych zasadach. Jedną z najważniejszych zasad bezwzględnie wiążących był zakaz zatrudniania dzieci bez wynagrodzenia, albo za samą tylko „naukę", czy też zakaz pobierania od dzieci wynagrodzenia za „naukę" zawodu. Naruszenie niniejszych zakazów powodowało, iż umowa z mocy prawa zostawała rozwiązana z winy pracodawcy, a nieletniemu przysługiwało stosowne roszczenie o wynagrodzenie. Ponadto, ustawodawca nałożył na pracodawców obowiązek prowadzenia wykazu osób nieletnich, które były u niego zatrudnione, a także obowiązane były do ujawniania w tym wykazie stosownych informacji dotyczących na przykład wynagrodzenia dzieci. Powyższy wykaz pracodawca był zobowiązany udostępnić między innymi odpowiednim inspekcjom pracy na ich żądanie. Do formalnych warunków zatrudnienia nieletnich należało również uzyskanie od nich stosownych dokumentów, które potwierdzały, iż mogą oni rozpocząć pracę na danym stanowisku. Do tychże dokumentów zaliczyć należy między innymi świadectwo ukończenia przez nieletniego 15 lat, czy świadectwo od lekarza[11].

Po zatrudnieniu dziecka, jak wspomniano, na pracodawcy ciążyły obowiązki związane z prowadzeniem stosownych dokumentacji, zapewnianiu odpowiednich warunków pracy, czy obowiązki związane z zapewnieniem nieletniemu możliwości dalszej edukacji. Zgodnie z art. 9 omawianej ustawy, pracujący nieletni byli obowiązani do uczęszczania na naukę dokształcającą lub na naukę dla analfabetów.

---

11 Art. 6 Ustawy w przedmiocie pracy młodocianych i kobiet.

Do obowiązków ciążących na pracodawcy, których istota sprowadzała się do zapewnienia dziecku godnych warunków pracy, zaliczyć należy między innymi przepisy nakazujące stosowanie określonych, zwykle 11 godzinnych, nieprzerwanych przerw od pracy (okresów odpoczynku). Końcowo, wspomnieć należy także, iż ustawa określała (lub także umożliwiała dookreślenie przez inne akty prawne) listę zawodów, których nieletnim i kobietom nie wolno było wykonywać, albo których wykonywanie było mocno ograniczone i obwarowane wieloma warunkami.

Sankcje karne wobec pracodawcy

Celem zapewnienia, iż przewidziane w ustawie o pracy młodocianych zakazy i nakazy będą przestrzegane, ustawodawca zdecydował się wprowadzić odpowiedzialność karną pracodawcy. Kary przewidziane za naruszenie przepisów ustawy, to kara grzywny i kara aresztu. Odpowiedzialności karnej podlegał bezpośrednio właściciel zakładu pracy. W przypadku, gdy zakład pracy zarządzany był przez kierownika, odpowiedzialności karnej podlegał jego kierownik. Jednakże, gdy wykazało się, że właściciel zakładu pracy nie dobrał odpowiedniego kierownika, albo gdyby kierownik zakładu pracy naruszał przepisy ustawy za wiedzą właściciela, to odpowiedzialności karnej podlegał właściciel zakładu pracy. W przypadku, gdy właściciel zakładu pracy był osobą prawną, odpowiedzialności karnej podlegały te osoby, które powołane zostały do zawiadywania interesami osoby prawnej. Zastosowane w ustawie specjalne zasady odpowiedzialności karnej za naruszenie przepisów w niej zawartych miały na celu lepszą ochronę praw dzieci i kobiet, gdyż zniechęcały do naruszenia ich praw pracowniczych przewidzianych przez ustawę.

Konkluzje

Przeprowadzona powyżej analiza sytuacji prawnej dziecka w okresie dwudziestolecia międzywojennego (zgodnie ze stanem prawnym na 1939 rok) dowodzi, iż dziecko, pomimo szczególnego sposobu jego traktowania, nie zawsze miało zapewnioną wystarczającą ochronę swoich praw i swojej godności. O ile utworzenie i działalność Sądów dla nieletnich i innych instytucji z nimi powiązanych

ocenić należy w sposób pozytywny, o tyle na gruncie prawa karnego materialnego znaleźć można sytuacje, w których należałoby wprowadzić pewne modyfikacje. Przedstawione i zasygnalizowane w niniejszej pracy problemy związane ze sposobem wymierzania środków wychowawczych wobec nieletnich, czy zasady ponoszenia przez dzieci odpowiedzialności karnej za czyny zabronione, dowodzą, iż na gruncie prawa karnego dzieci nie zawsze miały zapewnioną pełną ochronę swoich praw i swojej godności. Niemniej jednak, stwierdzić należy, iż w znacznej części sytuacji powyższa ochrona była zapewniona w sposób pełny i prawidłowy. Podkreślenia wymaga jednak fakt, iż dzięki przewidzeniu w Kodeksie karnym szczególnych, surowszych zasad odpowiedzialności karnej sprawców czynów zabronionych za dopuszczenie się niektórych przestępstw względem dzieci, doprowadzono do lepszej ochrony praw dzieci przed ich naruszeniem ze strony innych osób.

Analiza rozwiązań prawnych przyjętych na gruncie prawa pracy (ustawy o pracy młodocianych) dowodzi, iż w tym przypadku również nie doszło do pełnej ochrony praw dzieci i ich godności. Szczególnie podkreślić należy fakt, iż za wiek graniczny, który pozwala na zatrudnianie nieletnich, co do zasady, w pełnym wymiarze czasu pracy, uznano wiek 15 lat, czyli, z punktu widzenia aktualnych rozwiązań prawnych, wiek zdecydowanie zbyt niski. Oprócz powyższego, można wskazać również wiele innych uchybień (na przykład wspomniane w niniejszej pracy problemy związane z wypowiedzeniem umów o pracę dla kobiet w ciąży tuż przed okresem, w którym podlegają one szczególnej ochronie), które dowodzą, jak już wspomniano, iż ochrona godności dziecka i jego praw na gruncie prawa pracy nie była pełna i wystarczająca.

Podsumowując, stwierdzić należy, iż w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie zostały wprowadzone rozwiązania, które pozwoliłyby na skuteczną ochronę praw i godności dziecka w najważniejszych dziedzinach prawa.